

Kader ve Tevekkül

Tevekkül, Allah'a güvenmek; dünyaya ve âhirete ait maksatlara ulaşmak için gereken bütün tedbirleri aldıktan ve sebeplere tam riayet ettikten sonra, neticeyi Allah'tan beklemek ve tesiri O'ndan bilmektir.

Tevekkül, iki kısımdır. Birisi, peygamberler ve onlara yakın mürşitlerin tevekkülü; diğeri de bütün müminlerin tevekkülüdür.

Peygamberlerin tevekkülü, bütün sebepleri de ortadan kaldırarak, yalnız Allah'a itimat etmeleri, neticeyi O'ndan bilmeleri ve O'ndan gelen her şeye şükür etmeleridir. Hazret-i İbrahim (as.) ateşe atıldığında, kendisine; **“Halini Allah'a arz et!”** diyen Cebrail'e (as.) **“Allam-ül Ğuyub olan Allah'ın hâlimi bilmesi yeterlidir, niyazımı arzetmeye gerek yoktur.”** demesi bunun güzel bir örneğidir.

Medine'ye hicretleri sırasında Hazret-i Ebu Bekir-i Sıddık'la beraber Sevr mağarasında bulunan Peygamber Efendimizin (asm.), kendilerini öldürmek için takip eden müşrikleri görünce telaşlanan Hz. Ebu Bekir'e (r.a)

“Mahzun olma. Allah bizimle beraberdir.” 41

buyurması, O'nun (asm.) tevekkülde de emsalsiz olduğunu göstermektedir.

Müminlerin tevekkülü ise, bütün sebepleri hakkıyla yerine getirip neticeyi yalnız Allah'tan beklemeleridir. Gerekli sebeplere riayet etmeden tevekkül edilmez. Nitekim Hazret-i Peygamber Efendimiz (asm.) devesini salıvererek Allah'a tevekkül ettiğini söyleyen bir bedeviye

“Deveni bağla da öyle tevekkül et.”42

buyurmuşlardır.

Tevekkülün esası gerekli sebeplere başvurduktan sonra, insanlardan bir şey beklememek, sebeplere güvenmemek ve her neticeyi yalnız Allah'tan bilmektir. Muhtaç olmamak için çalışmak, hasta olunca ilaç kullanmak, tevekkülün gereğidir.

Cenab-ı Hak, hikmetinin gereği olarak dünyadaki her şeyi bir sebebe bağlamıştır. İnsanların bu sebeplere riayet ederek gayret göstermeleri vaciptir. Nitekim Cenab-ı Hak,

“İnsana çalıştığından başkası yoktur.”⁴³

buyurarak çalışmanın vacip olduğuna işaret etmiştir. Hazret-i Peygamber Efendimiz (asm.) de **“Çalışan Allah’ın dostu ve sevgilisidir.”** buyurmakla, insanları çalışmaya teşvik etmiştir.

İslâmiyet’in emrettiği tevekkülü iyi anlamayan bazı kimseler, sathî bir görüşle tevekkülü tembellik, miskinlik ve zillet olarak anlamışlardır. Özellikle Batılı kaynaklar İslâm’da tevekkülü kasten böyle göstermekte ısrar etmektedirler. Onun için, tevekkülü ayrı olarak ele almayı ve açıklamayı zaruri gördük.

Bediüzzaman Hazretleri tevekkülü şöyle tarif eder:

“Tevekkül, esbabı bütün bütün reddetmek değildir. Belki esbabı dest-i kudretin perdesi bilip riayet ederek; esbaba teşebbüs ise, bir nevi dua-i fiilî telakki ederek; müsebbebatı yalnız Cenab-ı Hakk’tan istemek ve neticeleri ondan bilmek ve ona minnettar olmaktan ibarettir.” ⁴⁴

Burada önce esbab ve müsebbebat tâbirleri üzerinde kısaca duralım.

Esbab (sebepler), vasıtalar ve şartlar mânâsına gelmektedir. Cenâb-ı Hak dünyevî ve uhrevî her neticeyi birtakım şartlara ve sebeplere bağlamıştır. Bu, Hak Teâlâ’nın değişmez bir kanunudur. Sebeplere takılan neticelere de *“müsebbebat”* denmektedir. Meselâ ibâdetler sebep, ebedî saadet ise müsebbebtir. Aynı şekilde ağaç sebep, meyve müsebbebtir. Veya güneş, toprak, su ve hava birer sebep olarak düşünüldüğünde, ağaç müsebbeb olur. Sebepleri de müsebbepleri de yaratan Cenâb-ı Hakk’tır.

Tesirleri olmasa da sebepler, Allah’ın kanunları olup, bunlara riayet etmeyenler neticelerden mahrum kalırlar. İşte, tevekkül, sebeplere riayet ettikten sonra neticeyi Allah’dan beklemek, O’na itimat etmek ve O’ndan gelecek her şeyi-arzumuza uysun veya uymasın-rıza ve memnuniyetle karşılamak demektir. Yoksa sebep ve şartları bir tarafa itmek, İslâm’ın tevekkül anlayışı ile bağdaşmaz.

Nitekim bir ayette mealen şöyle buyrulur:

“Azmettiğin zaman Allah’a tevekkül et.” 45

Bu ayetten de açıkça anlaşıldığı gibi, çalışmayıp oturarak tevekkül edilmez. Allah’a güvenmeyen kimse, ya kendisine veya sebeplere itimad edecektir. Kendisinin ve sebeplerin gayet âciz olması cihetiyle, insan ancak bütün sebepleri yaratan ve o sebeplerin eli ile insana hadsiz lütuf ve ihsanda bulunan Erhamü’r-Rahimîn’e istinad etmekle kalben huzur bulabilir.

Cenâb-ı Hak, insanı maddesi ve mânâsı ile bu âlemden süzmüş ve onu kâinat ağacına bir meyve hükmünde yaratmıştır. Bu yaratılış sebebiyle, insanın kâinatla her bakımdan alâkası vardır. Hangi işi yapmak istese önce o işe teşebbüs edecek, daha sonra da bu âlemde kendisine yardımcı olacak sebeplere riayet edecektir. Nefsî teşebbüsle haricî sebeplerin bir araya gelmesi, neticeyi Allah’dan istemek için fiilî bir duadır. Neticeyi yaratacak olan ancak O’dur. İşte tevekkül bu noktada başlar.

Bu hakikati bir misâl ile izah edelim:

İnsan, buğday elde etmek istediği zaman tarla ile bir cihette el ele verir. Onu sürer, eker ve sular. Böylece şahsen teşebbüs etmekle birlikte sebeplere de riayet ettikten sonra Allah’a tevekkül eder ve neticeyi kalb rahatı ve rıza ile bekler.

Bu misâlden anlaşıldığı üzere sadece insanın teşebbüsü neticeye kâfi gelmediği gibi, insan teşebbüs etmedikçe tarla, su, tohum gibi sebepler de neticeyi meydana getirememektedir. Bu, Cenâb-ı Hak’ın bir kanunudur. O’ndan buğday istemenin yolu, ferdin o işe teşebbüsü ve sebeplere uymasıdır.

Şimdi, İslâm’ın tevekkül esasına karşı gelenlere şunu soralım: Misâldeki adamın, elinden gelen herşeyi yaptıktan, her sebebi ve şartı yerine getirdikten sonra, tevekkül etmeyip evinde bir kış süresince merak ile rahatsız olması mı daha iyidir, yoksa: *“Beni benden iyi bilen, bana benden daha şefkatli olan Rabbimden ne gelirse hoştur. Ana rahminde, o karanlık menzilde, beni şefkatle besleyen, dünyaya geldiğimde ise baba ocağını ve anne kucağını benim imdadıma gönderen; dağları madenleriyle, bağları meyveleriyle, denizleri balıklarıyla bana hizmetkâr eden o Hâlık-ı Kerîm benim için ne takdir ederse onda hayır vardır. Benim kudret ve kuvvetim gibi fikrim de kısıdır. Hangi âzâları almamın hakkımda hayırlı olacağını ana rahminde bilemediğim gibi, hangi neticenin öteki âlemde lehime olacağını da bu âlemde bilemiyorum. O halde, O’na tevekkül ve itimad ediyorum.”* deyip neticeyi sabır ve rıza ile beklemesi mi daha iyidir? Veya bir hastanın, doktorun verdiği ilaçları kullandıktan sonra Allah’a tevekkül ederek sabır içinde şifâ talep etmesi mi, yoksa tevekkül etmeyerek neticeyi aşırı bir merakla beklemesi ve mânen perişan bir vaziyete düşmesi mi daha iyidir?

Bu hakikate ârif olan bir mü’min şöyle der:

"Yâ Rabbi, benim irade ve arzu ettiğimi bana ihsan buyurursan hamd ve şükrederim. Eğer irade ettiğimin aksini tecellî ettirirsen, senin irade buyurduğunu memnuniyetle kabul eder ve onu benim arzumdan bin kat daha fazla sürûla karşılarım."

Görülüyor ki, tevekkül Müslümanlar için bir zaaf ve tembellik kaynağı değil, bir kuvvet hazinesidir. Tevekkül insana her zaman metanet ve şecaat kazandırır. Korku ve hastalıklara karşı en güzel bir devâ olan tevekkül, insana büyük bir kuvvet ve cesaret verir. İnsanın cüz'î iradesi dışında cereyan eden umumî âfetler, hastalıklar ve musibetlerde tevekkül, mü'min için en güzel bir teslimiyet ve teselli kaynağıdır. Ölüm döşegindeki bir hastaya tevekkülün sağladığı huzur ve sürûru hangi şey temin edebilir?

İşte, yukarıda birkaçına işaret ettiğimiz faydaları ve hikmetleri içindir ki, Allah-u Teâlâ, tevekkülün önemini birçok âyetlerde belirtmiş ve Müslümanları tevekküle teşvik etmiştir.

Evet, **tevekkül**, Allah'a ve kadere inanmanın bir neticesidir. Tevekkül eden kimse, bütün kalbiyle Allah'a teslim olur ve O'nun verdiği razi olur. Fakat kadere teslim olmak tembelce oturmayı, her şeyden el etek çekmeyi gerektirmediği gibi, tevekkül de tembellik ve miskinliği gerektirmez. Zira ekmeden biçmek, amelsiz cennete gitmek mümkün değildir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v),

"İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır." ve

"Veren el, alan elden daha hayırlıdır."

buyurarak, çalışma ve gayretin önemini vurgulamıştır.

Bediüzzaman Hazretleri de

*"Ataletin mücazâtı sefalettir, sa'yin sevabı servettir."*⁴⁶

buyurmuştur.

Maddî ve manevî terakki eden milletler, insanlık âleminin hakimi, medeniyetin de üstadı olurlar. Eskiden zillet ve meskenet içinde yaşayan Avrupalılar, ticaret ve sanatta zirveye ulaşmış olan Endülüs'ü kendilerine örnek alarak ilerlemişler ve

bugünkü duruma gelmişlerdir. İslâm'ın 'çalış' emrine uymayan milletler de gelişmiş devletlerin tahakkümü altına girmeye mecbur olmuşlardır.

Ticaret ve sanat bir milletin kanı ve canı hükmündedir. Zenginlik, ticaret, ziraat ve sanata bağlıdır. İktisaden güçlü olmayan devletler siyasi yönden de başarıya ulaşamazlar.

Kadere iman, Müslümanların geri kalmalarını değil, aksine daha çok çalışmalarını ilim ve marifet sahasında yükselmelerini emreder. Zira beşeriyetin maddi ve manevi saadet ve terakkisini temin edecek en mühim sebep çalışma ve gayrettir. Tembelliğin İslâm'da asla yeri yoktur.

İnsanın kendi tembelliğinden dolayı sefaletе düşmesi ve onu kadere havale etmesi, kaderi anlamamasındandır. İslamiyet tevekkül ve kadere imanı çalışmaya bina edilmiştir.

Peygamber Efendimiz (asm.)

“Sizin hayırlınız dünyası için âhiretini, âhireti için de dünyasını terk etmeyendir.”

buyurmuşlardır. İnsanın *“Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya, yarın ölecekmiş gibi âhirete çalışması”* aklın ve hikmetin gereğidir. Bir ayette de mealen şöyle buyrulur:

“Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma.”⁴⁷

Demek ki, tevekkül eden bir insan, hem dünyaya, hem de ahirete ait işlerini beraberce yürütür. Dünya nimetlerinden faydalanmak için elinden geleni yapar, ahiretini de dünya için asla ihmal etmez.

“Elbette en bahtiyar odur ki: Dünya için âhireti unutmasın, âhiretini dünyaya feda etmesin, hayat-ı ebediyesini hayat-ı dünyeviye için bozmasın, malayani şeylerle ömrünü telef etmesin; kendini misafir telakki edip misafirhane sahibinin emirlerine göre hareket etsin; selâmetle kabir kapısını açıp saadet-i ebediyeye girsin.” 48

hakikatına uygun yaşar.

Kur'ân-ı Kerîm'in her emir gibi, tevekküle teşviki de insanlara dünya ve âhiret saadeti bahşetmektedir. Bir mü'min kendi iktidarı dâhilinde olan bütün imkânları kullandıktan ve bütün şartları yerine getirdikten sonra neticeyi Allah'tan bekler. Eğer, netice kendi arzusu istikametinde olursa, Cenâb-ı Hakk'a şükreder; aksi hâlde de *"Rabbim bana benden daha şefkatlidir. Benim iradem gibi şefkatim de cüz'îdir. O halde, o nihayetsiz Rahmet Sahibine tevekkül ediyorum. O'ndan gelen her şey güzeldir. O'nun verdiği dert de derman olur, vermemesi de vermektir."* diyerek, huzur bulur ve âhireti için mühim bir hayır kazanmış olur.

Hazret-i Lokman'ın oğluna yaptığı tavsiyelerden biri de başkalarına muhtaç olmamak için çalışmasını istemesidir. Peygamber Efendimiz (asm.) şöyle buyurmuştur:

"Evlatlarının nafakasını temin için ticaret yapanlar, Allah yolunda muharebe edip, şehit olanlar gibidir."

İnsanın ruh ve cismini istila eden en kötü huy tembelliktir. Zira tembellik, insanı dünya ve âhiretine ait ihtiyaçlarını yerine getirmekten men eder, kötü işler yapmasına vesile olur.

Peygamber Efendimiz (asm.)

"Ya Rabbi! Tembellikten sana sığınırım."49

buyurarak, tembelliğin ne kadar kötü bir sıfat olduğunu vurgulamıştır.

Tembellik, yoksulluğun ve sefaletin kaynağıdır. Her türlü selamet ve saadeti mahv eden ve insanı zillete düşüren sebeplerin en büyüğüdür. Dünya ve âhiret için zararlı olan her şeyin başı tembelliktir.

Bundan dolayıdır ki, bütün peygamberler çalışmayı emretmiş ve kendileri de bizzat çalışmışlardır. Bütün peygamberler, tevekkülün esası olarak, kimseden minnet almamak için çeşitli meslekler ile uğraşmışlardır. Mesela, Hazret-i Âdem (as.) ziraat ile Hazret-i İdris (as.) terzilik ile Hazret-i Musa (as.) çobanlık ile Peygamber Efendimiz (asm.) ise ticaret ile meşgul olmuşlardır.

Peygamber Efendimiz (asm) **"Çalışmak âdetim, tevekkül hâlimdir."** buyurmuş;

çalışmayı ve gayreti teşvik etmiştir.

Ruhunda aşk ve şevk olan bir insan, hangi işe teşebbüs ederse etsin, onda başarıya ulaşır ve madden ve manen terakki eder.

Şunu da belirtelim ki, bir harpte düşmana karşı galip gelmek için, en tesirli silâhlarla donanmak, harp kaidelerine harfiyyen riayet etmek, sonra zaferi Allah'tan beklemek ve O'na güvenmek lazımdır. Bir ayette mealen şöyle buyurmaktadır:

“Karşıtlarınızı caydırmak için olanca gücünüzle kuvvet hazırlayın!”⁵⁰

Bu ayet, bütün ehl-i imana hitap etmektedir. Düşmana karşı zamanın icabına göre kuvvet hazırlamak gerekir.

Düşmanın saldırılarını önlemek için yeteri kadar kuvvet toplamak bütün Müslümanlar üzerine vaciptir. Zamanın icabına göre silah icat etmek İslam'ın mühim bir emri ve tevekkülün icabıdır. Bu hal sadece belli bir zamana mahsus olmayıp, kıyamete kadar geçerlidir. Aksi halde namus ve izzetimizi, vatan ve milletimizi koruyup muhafaza edemeyiz, perişan oluruz.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) bu ayetin tefsirini yaparken şöyle buyurmuştur:

“Ey Ashabım! Dikkat edin! Kuvvet atmaktır, kuvvet atmaktır, kuvvet atmaktır.”

Atmak, sadece ok atmak anlamında değil, zamanın gerektirdiği silahı kullanmak demektir.

Bugün dünyanın birçok yerindeki Müslümanlar, güçleri olmadığından söz sahibi olamıyor ve haklarını da koruyamıyorlar. Cenab-ı Hakk'ın “*kuvvet hazırlayın*” emrine uymayan ve tevekkülün gereğini yerine getirmeyen Müslümanlar, şefkat ve merhametten yoksun, canavarlaşmış bir avuç Yahudiye mağlup olmaktadır. Başka bir ifadeyle kâfirin attığı bomba, Müslüman'ın attığı taşa galip gelmektedir.

Bediüzzaman Hazretleri: “*Madem el hakku ya'lu haktır. Neden kafir müslime, kuvvet hakka galiptir?..*” sorusuna verdiği müstesna cevabın bir bölümünde şöyle buyurur:

“Kuvvetin bir hakkı var, bir sırr-ı hilkatî var.”

Buna göre, düşmana galip gelmemiz için, kuvveti elimizde bulundurmamız lazımdır. Biz zayıf düşersek ve kuvvet düşmanın elinde olursa, düşmanın bu kuvvet ile bize galip gelmesi kaçınılmazdır.

Şunu da belirtelim ki, Cenab-ı Hak'ın bu dünyadaki nimetleri herkese şamildir. Hava, güneş ve su gibi nimetlerden herkes istifade ederler. Burada mü'min ile kâfir, ibadet eden ile etmeyen ayrımı yoktur. Bu dünyada kim daha çok çalışırsa, Cenab-ı Hak, Âdil isminin gereğince ona verir.

Bunu bir misalle açıklayalım: Biri Müslim, diğeri gayr-i Müslim olan iki komşu düşünelim. Gayr-i Müslim olan kişi, evinin önündeki bahçesine çeşitli meyve ağaçları dikti ve onların gerekli bakımını yaptı. Müslüman olan kişi de sadece ibadetle meşgul oldu ve bahçesine herhangi bir meyve ağacı dikmedi. Şimdi bu meyve ve sebzeleri kim yiyecek? Elbette ki, gayri müslim. Cenab-ı Hak, âdil olduğundan onun çalışmasının ve emeğinin karşılığını verecek ve o da o meyve ve sebzelerden istifade edecektir. Sadece ibadetle meşgul olan Müslüman ise, meyve lerden mahrum kalacak, komşusunun meyvelerine muhtaç olacaktır. Ancak yapmış olduğu ibadetlerinden dolayı Allah'ın lütuf ve keremi olarak cennetteki nimetlerden istifade edecektir. Hâlbuki o mü'min, ibadetlerini yapması yanında bahçesine meyveli ağaçlardan dikip, gerekli bakımını yapmış olsaydı onların meyvelerinden bu dünyada da faydalanmış olacaktı.

Tevekkül konusunu, marifet âleminin en büyük sultanlarından ve Kur'ân-ı Azimüşşân'ın senâsına mazhar olmuş bulunan Hazret-i Ömer (r.a.) ile ilgili iki tarihî hâdiseyi naklederek tamamlayalım:

Medine'den bir kısım sahâbe-i kirâmı yanına alan Hz. Ömer (r.a.) hicretin on sekizinci yılında, teftiş niyetiyle Şam'a doğru yola çıkar. Şam Valisi ve Suriye ordusu komutanı olan Hz. Ebû Ubeyde İbn-i Cerrâh, Hz. Ömer'in Şam'a doğru geldiğini öğrenince onu karşılamaya gelir. Bir konak yerinde buluştuklarında, Hz. Ebû Ubeyde, Şam'da veba ve tâun hastalığı olduğunu haber verir. Bunun üzerine Hz. Ömer, ashâbın ileri gelenleriyle bu konuyu müşavere eder. Müşavereye katılanların bir kısmı, "*Tevekkelnâ ala'llah, buraya kadar geldik; Şam'a gidelim.*" derken, diğerkleri "*Geri dönelim..*" diye reylerini beyân ederler. Hz. Ömer de bu ikinci görüşe katılır ve geri dönmeye karar verir. Bunun üzerine Hz. Ebû Ubeyde:

- *Yâ Ömer, Allah'ın kaderinden mi kaçırıyorsun, şeklinde itirazda bulunur. Hz. Ömer:*

- ***Keşke bu sözü senden başkası söyleseydi. Evet, yâ Ebû Ubeyde, ben Allah'ın bir kaderinden yine Allah'ın diğerk bir kaderine kaçırıyorum,*** şeklin de cevap verir ve şunları söyler:

- Yâ Ebâ Ubeyde, farzet ki senin develerin var. Şu arazinin bir tarafı çayır ve çimenlik, diğer tarafı çorak ve susuz. Sen eğer o develeri çayır ve çimenli yerde otlatırsan, Allah'ın kaderi ile otlatmış olursun. Yok, eğer çorak ve susuz yere o develeri bırakırsan, yine o işi Allah'ın kaderi ile yapmış olmaz mısın?

Bu sohbele sonradan katılan Hz. Abdurrahman İbn-i Avf (r.a.) konuya vâkıf olunca şöyle der:

- Yâ Ömer, benim bu hususta malûmatım vardır. Bu mesele ile ilgili olarak Resûl-i Ekrem'den (s.a.v.) şöyle işittim. Buyurdular ki: Bir yerde veba olduğunu işittiğiniz zaman oraya gitmeyiniz. Siz orada bulunuyorsanız, o zaman o yerden çıkmayınız.

Hz. Ömer (r.a.), bu hadîsi işitince, çok memnun olur ve içtihadının isabetinden dolayı Cenâb-ı Hakk'a hamd eder.

Bu hadîse Hz. Ömer'in tevekkül ve kader anlayışının güzel bir ifâdesi ve tarihî bir şahididir.

Tevekkül ile ilgili açıklamalarımızda, Cenâb-ı Hakk'ın âhîret saadeti için de birtakım şartlar ve sebepler tâyin ettiğini ifâde etmiştik. Bunlara riayet etmeksizin ebedî saadet hakkında Allah'a tevekkül etmek İlâhî kanunlara muhalefettir. İslâmiyet böyle bir tevekkülü de reddeder. Bazı kimselerin uhrevî amellerde tevekkülü yanlış anlayarak, İlâhî emirlere riayette ve yasaklardan kaçınmakta hassasiyet göstermeden, Allah **Gafûr** ve **Rahîm**'dir, diyerek kendilerini tesellî ettikleri görülmektedir. İşte Hz. Ömer'le ilgili olarak nakledeceğimiz ikinci tarihî hâdise bu yanlış anlayışa güzel bir cevaptır.

Hz. Ömer, Mâbud-u Bilhakk'a lâyıkiyla ibâdet edememekten muzdarip olur, daima ağlar ve istiğfara devam ederdi. Bazen, ağlamaktan gözleri kararırđı. Âkıbetinin ne olacağından her zaman endişeliydi. Hz. Ömer'in (r.a.) bu inleyiş ve sızlayışına karşı bazı sahâbelerin:

- Yâ Ömer, neden bu kadar endişe ediyor ve sızlanıyorsun? Sen Aşere-i Mübeşşere'den⁵¹ değil misin? Sen, Cennet ile müjdelenenmedin mi?

demeleri üzerine, Hz. Ömer, şu cevabı verdi:

- Evet, ben Aşere-i Mübeşşere'denim. Fakat Cenâb-ı Hakk'ın vaadi şarta bağlıdır. Söyleyiniz bana, Ömer şimdi namaz ve ibâdetini terk etse, Allah O'nu Cennet'ine koyar mı?

İşte, Hz. Ömer (r.a.) Cennet'le müjdelenmesine rağmen ebedî saadetin sebeplerine riayet etmekten geri durmamış, yine âhireti için endişe ederek, ibâdet ve niyazında azamî hassasiyet göstermiştir. Bu hâl, Allah'ın rızasını ve ebedî saadeti elde etmek için bir duâdır.

Her iki hâdise de İslâm'daki tevekkülün güzel birer örneğidir.

İnsanın Cenab-ı Hakk'ın azabını düşünerek, akibetinden korkması gerekir. Bir insanın Allah'tan korkması ve akibetinden endişe etmesi yaratılışın ve aklın gereğidir.

Bundan dolayıdır ki, sahabeler ve bütün kâmil insanlar, akibetlerinden daima endişe edip, hüsn-ü akibet için her an Allah'a niyazda bulunmuşlardır.

Dipnotlar:

41. *Tevbe Suresi 9/ 40.*

42. *Tirmizi, Sıfat'ül-Kiyame, 60.*

43. *Necm Suresi, 53/39.*

44. *Sözler.*

45. *Âl-i İmrân Suresi 3/159.*

46. *Mektubat.*

47. *Kasas Suresi, 28/77.*

48. *Mektubat.*

49. *Buhari, Cihad, 25, 74; Müslim.*

50. *Enfâl Suresi 8/60.*

51. **Aşere-i Mübeşşere**, Resûl-i Ekrem Efendimizin (s.a.v) cennetle müjdelemiş olduğu on Sahâbedir. Bunlar: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Abdurrahman bin Avf, Hz. Übeyde bin Cerrâh, Hz. Said, Hz. Sa'd İbn'i Ebu Vakkas, Hz. Talhâ ve Hz. Zübeyr bin Avâm (R. Anhüm).